

פרויקטים

פרויקט שילוב תעסוקתי ואמהות חד הוריות

באולפני הקריות, תשס"ד

ליאורה רותם

הפרויקט עונה על צורך עצום של אוכלוסייה רחבה מבין העולים הוותיקים, המתקשים להשתלב בחיים בישראל בגלל קשיי השפה. צורכי העולים הוותיקים שונים מצורכי העולים החדשים, והדחף לדעת עברית טוב יותר תופס אצלם מקום מרכזי.

הקדמה

בסוף אוגוסט 2003, לפני פתיחת שנת הלימודים תשס"ד, התבררנו על פרויקט חדש באולפנים: 'כיתות שילוב תעסוקתי לקהל הרחב ולאמהות חד הוריות'. מטרת הפרויקט היא לקדם את העולים הוותיקים יותר בידיעת העברית, לשם שילובם בשוק העבודה בישראל. זה בהחלט היה משב רוח רענן של עשייה אל מול תחושת ההצטמצמות המצערת שחשנו בה באגף חודשים ספורים לפני כן.

הדובדבן שבקצפת היה שמשרד הקליטה מממן את הפרויקט הזה, וגם מסייע לנו לגייס את התלמידים.

וכך היה. עוד אנחנו מהרהרים בלה ובכה וכבר פנו אלינו נציגי משרד הקליטה במחלקות לתעסוקה ושמות של תלמידים בידיהם, כדי לקבוע מבחני מיון. בנינו מבחני מיון מתוך המבחנים הסופיים של אולפן א', בגרסה מקוצרת.

סוג האוכלוסייה

למבחני מיון הגיעו תלמידינו לשעבר, שסיימו אולפני א' באולפני הקריות לפני שנים (עד 10 שנים בארץ). חלק מהתלמידים מוצאם מחבר המדינות ואחרים

ליאורה רותם היא מנהלת אולפני קריית ביאליק, קריית מוצקין וקריית ים.

המאמר נכתב בשיתוף עם צוות אולפני הקריות.

מאמריקה הלטינית. היה זה מפגש מרגש של צוותי המורים עם תלמידיהם הוותיקים, אך הופתענו לגלות כי חלק מהפונים היו עולים שלא הגיעו ללמוד באולפני א' ורכשו את העברית 'מהרחוב' ותוך כדי עבודה. כמובן שמיון קפדני היה מחויב המציאות, על שום ריבוי הרמות שנתגלה תוך כדי תהליך המיון. תלמידים רבים דיברו באופן סביר, אך לא זכרו או לא ידעו קרוא וכתוב. לעומתם היו תלמידים שלמדו במסגרות השונות שלנו במשך השנים, ורצו להשתפר עוד. הם התאפיינו ברמה גבוהה של ידע בעברית. קיימנו ראיונות אישיים ובדקנו ידע בדיבור. מתוך השיחות עם הלומדים עלה כי רובם זקוקים לעברית כדי לקדם את עצמם בעולם התעסוקה בישראל, לאחר שעבדו שנים אצל קבלני ניקיון עולים-מרוסיה ובעבודות זמניות אחרות. רבים העידו כי אי אפשר להתקדם לעבודות משתלמות יותר בארץ בלי השפה העברית. הופתענו לגלות כמה הצורך גדול.

תוך כדי התהליך של גיוס הלומדים ומיונם למדנו לדעת כי יש צורך להמשיך ולספק מסגרות ללימוד העברית גם לעולים ותיקים יותר שבמשך השנים, עם התערותם בחברה הישראלית, גברה המוטיבציה שלהם ללמוד.

חלוקה לרמות

תוצאות מבחני המיון לימדו אותנו כי יש לחלק את התלמידים לשלוש רמות בסיסיות לפחות. הרמה הראשונה, הנמוכה ביותר, היא של תלמידים שהידע שלהם בדיבור מעט טוב יותר מהידע שלהם בכתב, אך חסרות להם מיומנויות בסיסיות בקריאה ובכתיבה. הרמה השנייה, הבינונית, אופיינה בידע כללי טוב בעברית בסיסית, ונדרש בה שיפור בכל המיומנויות 'לרחוב'. הרמה השלישית, הטובה, אופיינה בידע מעמיק יותר בשפה. השייכים לרמה זו למדו במסגרות המשך ועבדו עם ישראלים.

תוך כדי תהליך המיון נתקלנו בבעיה של מציאת מספר מספיק של תלמידים לכל רמה. בתחילה לא פנו די תלמידים כדי שהחלוקה לרמות תהיה סבירה והתפשרנו על כיתות רב-רמתיות. אך במהרה נוכחנו לדעת שכדאי לחכות למיונים נוספים לשם יצירת כיתות הומוגניות יותר, כי הפערים בכיתות הראשונות היו גדולים מדי. תוך כדי התהליך פנו תלמידים ששמעו מחבריהם על הפרויקט, ותהליך המיון נעשה מוקדם יותר.

שיטות הגיוס ושיתוף הפעולה עם העיריות

את הכיתות הראשונות גייסו מחלקות התעסוקה במשרד הקליטה. הן פרסמו בעיתונים בשפות העולים ותלו מודעות על הלוחות במשרד הקליטה ובמחלקות הקליטה ברשויות המקומיות. לעולי אמריקה הלטינית, שברובם נקלטו בקריית ביאליק בזכות הפרויקט המיוחד של העירייה לקליטה משופרת של עולי אמריקה הלטינית, הופצה פרסומת באינטרנט. ההיענות הייתה גדולה. פנו אלינו בבת אחת כ-100 עולים מאמריקה הלטינית, שענו על הקריטריונים של מינימום שנה בארץ ומקסימום 10 שנים. פתחנו ארבע כיתות לפי רמות. בנוסף נענו לפרסומים גם עולים מחבר המדינות ששולבו בכיתות של עולי אמל"ט.

אחרי הגל של הכיתות הראשונות המשכנו לפרסם באותה שיטה - בלוחות המודעות או בשיחות טלפון לתלמידים שלמדו אצלנו באולפנים בשנים קודמות ושמרנו את שמותיהם ופרטיהם ברשימות מיוחדות. לשם עדכון הפרטים פנינו למשרד הקליטה ולמחלקות הרווחה ברשויות המקומיות, והם עזרו לנו בהשלמת המידע. תוך כדי כך פנו אלינו תלמידים רבים נוספים ששמעו מחבריהם על האולפן החדש; הזמנו אותם למשרד, בחנו אותם, ואיש-איש הוכנס לרשימה לפי הרמה המתאימה לו.

עבדנו בשיתוף פעולה מלא עם עיריית קריית ביאליק. למרות שהתלמידים לא שילמו שכר לימוד, סיפקה העירייה את כל התנאים להפעלת הכיתות. מדיניות הקליטה בקריית ביאליק היא לתת לעולים שירות ברמה גבוהה, מתוך מודעות לחשיבות שיפור העברית לעולים, אבל בגלל קשיים כלכליים של הרשות צריך היה לפתור את בעיית המימון של הפעלת הכיתות האלה. לאחר התייעצות עם משרד הקליטה ומשרד החינוך, סוכם שנציע לתלמידים לשלם סכום סמלי לכיסוי עלות הצילום של חומרי הלימוד. בגלל הכיתות הנוסף שפתחנו, שיתפנו את התלמידים בקושי שלנו לקבל שירותים מהעירייה ללא תשלום, והם הסכימו ברצון לשלם סכום סמלי מאוד לחודש להוצאות צילום.

בקריית מוצקין קיבלנו שירות מצוין ממחלקת הקליטה בעירייה, שפתחה בפנינו את מועדוני הנשים החד הוריות, הן לשם גיוס הלומדות והן

לשם שימוש בהם כחדרי כיתות, ללא דרישה לתשלום כלשהו. גם שם פתחנו כארבע כיתות של נשים חד הוריות וכן כיתות שילוב תעסוקתי רגילות.

בקריית ים גויסו התלמידים דרך מחלקת הקליטה של העירייה ובאמצעות הפרסום שעשו מחלקות התעסוקה של משרד הקליטה. את עולי אתיפויה הוותיקים היה קצת יותר קשה לגייס. פנינו ללשכת הרווחה של עיריית קריית ים, כי עולים רבים מאתיפויה קבעו ביישוב הזה את מושבם, והם עזרו לנו באיתור התלמידים ובגיוסם.

פתחנו כיתה של אמהות חד הוריות אתיופיות, אך הן לא התמידו. למדנו לדעת שביחס לעולי אתיפויה צריך לנקוט שיטות גיוס אחרות. חשוב מאוד שיהיה איש קשר מהקהילה, שיעזור ויתמוך בהסברה על חשיבות ידיעת השפה העברית כסוללת דרך לשילוב בעבודה ולמעורבות במה שקורה בחיים במדינה. עובדים סוציאליים בלשכת הרווחה סיפרו לנו על בעיות קשות של תקשורת בין עולי אתיפויה למוסדות השונים ברשויות, כמו הקשר עם מסגרות החינוך השונות, בגלל השפה. הם הדגישו את שיפור השפה כצורך חיוני.

לאחר מאמצים רבים הצלחנו לפתוח כיתת שילוב תעסוקתי של עולים מאתיפויה בקריית ים, וכיתה זו התמידה עד הסיום.

איסוף חומר הלימוד ואיתורו

באופן טבעי חומרי הלימוד באולפנים, שנאספו במשך השנים, רלוונטיים ברובם לאולפני א'. כיתות המשך התקיימו כל השנים, אך הן היו מעטות. כיתות 'שילוב תעסוקתי' הן תופעה חדשה השנה. צריך היה לאסוף חומרים מתאימים ולהכשיר את המורים שלא התנסו בכיתות המשך. הזמן היה קצר והכניס את המורים שהחלו לעבוד בכיתות הללו ללחץ של עשייה. בתחילה דנו והסכמנו על כיוונים אפשריים: הנושא 'עבודה', המצוי בתוכנית הלימודים של אולפני א', יורחב; כמו-כן המורה תלמד, תוך כדי תהליך ההוראה, על הצרכים הספציפיים של כיתה, והדגש יושם על שיפור הלשון, מבנים לשוניים, תבניות לשון, הבנת הנקרא. סיכמנו שכל מורה תוסיף את חומרי ההוראה החדשים של כיתות אלה לתיקים המכילים חומר לימודי לכיתות המשך, לפי נושאים ולפי רמות, כדי שיווצר מאגר חומרים לשימוש כולם.

בנוסף, מורות בעלות ניסיון בכיתות המשך יסייעו לחברותיהן. לקראת המחצית השנייה של השנה כבר יצאה חוברת מערכי שיעור נבחרים, ונאסף חומר רב בתיקים.

התאמת תוכנית הלימודים לצרכים שעלו בכיתה

המטרה העיקרית הייתה להביא את כל התלמידים למצב של למידה רצופה, שביעות רצון ותחושת התקדמות. כדי להשיג זאת היה צורך באיתור הרמה המדויקת ובמתן מענה לצרכים השונים.

רוב התלמידים המשתתפים בכיתות שילוב תעסוקתי הם בעלי משפחות; חלקם עובדים במשמרות בוקר וחלקם מנסים להשתלב בשוק העבודה. לכן היה לרובם קושי לעמוד במשימות שיעורי הבית. כמו-כן רמת הריכוז בשעות הערב יורדת. לכן צומצמו שיעורי הבית וננקטו שיטות של תרגול רב בכיתה, תוך גיוון השעורים והחלפת פעילות בתדירות גבוהה; בין הפעילויות היו גם צפייה בווידיאו, האזנה, לימוד שירים, משחקי הדמיה ודיונים בסוגיות שונות.

מעבר לצורכי שיפור השפה, גם הצורך הטבעי לחום ולקרבה קיבל מענה. כשהתגבשו הכיתות מבחינה חברתית, הופיעה תחושה חזקה של שיתוף. קבוצת לימוד הפכה גם לקבוצת תמיכה. מצב זה שימש כר פורה לפיתוח מיומנויות שיחה ודיון, תוך שימוש במבעים לביטוי רגשות תסכול, כעס ומרירות, כמו גם שביעות רצון, השלמה ותקווה. בדיונים עלו בעיות של עולים חדשים לעומת ותיקים, ונשמעו סיפורי התמודדות. התלמידים שיתפו את חבריהם במה שעבר עליהם וקיבלו לגיטימציה לרגשותיהם, כמו גם הצעות לפתרון ודרכים להתמודד עם הבעיות. דרכי עבודה אלו תרמו לשיפור שטף הדיבור ולהגברת המוטיבציה של התלמידים להגיע לכיתה. ההתכנסות בערב החלה לשאת אופי חגיגי, שמח, כמו במפגש חברתי או משפחתי.

המענים לצרכים השתנו בהתאם לאוכלוסיית הכיתה. בכיתה שרוב תלמידיה היו בלתי-מועסקים, תורגלו יותר מצבים של מסירת מידע ובקשת מידע בתחום התעסוקה: איתור מידע במודעות, שיחות בטלפון, ראיונות עבודה. התקיימו דיונים בדילמות של הסבת מקצוע וכל הכרוך בכך. בכיתה שחלק גדול ממנה השתלב בעבודה, תורגלו יותר פעולות דיבור שימושיות

לניהול שיחות עם מנהלים או עמיתים לעבודה, הבנת הנשמע וכתובת פתקים ומכתבים רשמיים. כן תורגלו כללי כתיב נכון ומיומנויות הבעה בכתב.

הקשיים, דרכי התמודדות והפתרונות

נאלצנו להתמודד עם העדרויות של תלמידים, שהשתלבו במשך הזמן בשוק העבודה ויצרו מצב של אי יציבות במבנה הכיתה. מצב זה הוליד את הצורך בשימוש פתרונות יצירתיים. לדוגמה, נבנו יחידות לימוד מודולריות קצרות של 2-3 שיעורים, כך שמי שנעדר משיעור אחד או שניים יכול היה לחזור ולהשתלב בקלות רבה יותר בכיתה. בנוסף לכך, המורות דיווחו באופן שוטף על הנוכחות בכיתה ושמרו על קשר טלפוני רצוף עם תלמידים שנעדרו. מאחר שפעילויות הגיוס נמשכו לאורך כל השנה, תלמידים חדשים עיבו תחילה את הכיתות עד שהתייצב מספרן, ואז יצרנו כיתות חדשות.

קושי נוסף עלה בשל רצונם של חלק מהתלמידים לנדוד מכיתה אחת לשנייה, מסיבות שונות. דנו בכך וסיכמנו ש'נזרום' עם צרכי התלמידים במידה, אם אין בכך לפגוע בכיתה או בתלמיד עצמו. עם התגבשות הכיתות פחתה התופעה.

סיכום ומסקנות

פרויקט 'שילוב תעסוקתי' הוכנס לפעולה בתקופה של התדלדלות בעלייה וצמצום בכיתות באולפני א', והוא גרם לפרץ תקווה ולהתחדשות הכוחות. תוך כדי העשייה הקדחתנית הבחנו שאנחנו בעצם עונים על צורך עצום של אוכלוסייה רחבה מאוד מבין העולים הוותיקים, המתקשה להשתלב בחיים בישראל בגלל קשיי השפה. נוכחנו לדעת שרוב העולים הוותיקים נמצאים במקום אחר מזה של העולים החדשים שמאכלסים את אולפני א'. צורכיהם השתנו, והדחף לדעת עברית טוב יותר תפס אצלם מקום מרכזי יותר. ברור לנו שאם יש צורך מסוג כזה, כדאי שאנחנו נמלא אותו, כי כבר קמו לנו מתחרים מהשוק הפרטי המקיימים לימודי עברית. החשש האורב לפתחנו מקורו בתקציב לא-מובטח לקיום כיתות אלה. כרגע הפרויקט נמצא בהקפאה, משום שלמשרד הקליטה אין תקציב למטרה זו.

חשוב לציין את המוטיבציה הגבוהה של המורות, את החום ותחושת המחויבות העמוקה שאפיינו את עבודתן ותרמו להצלחתן בכיתות. תחושת ההישג וההנאה ושיתוף הפעולה הפורה בין המורים יצרו חומרי לימוד רלוונטיים לכולם.

חיונית ביותר להצלחת הפרויקט היא תרומתם המצוינת של שותפינו ברשויות המקומיות ובמשרד הקליטה, בעיקר בכל הנוגע לגיוס הלומדים ולתמיכה בכיתות. חשוב היה גם שיתוף הפעולה של מנהלי מחלקות הקליטה, החינוך והתרבות בעיריות שדאגו למימון כמעט מלא של כיתות אלה.